

УДК 069:39](477.83-25):745.51(=161.2)"19/20"

Андріана НАДОПТА

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2068-3411>

ВИРОБИ ЛЕМКІВСЬКИХ РІЗЬБЯРІВ У ФОНДОВІЙ ЗБІРЦІ МУЗЕЮ ЕТНОГРАФІЇ ТА ХУДОЖНЬОГО ПРОМИСЛУ ІНСТИТУТУ НАРОДОЗНАВСТВА НАН УКРАЇНИ

Розглядаються етапи формування колекції виробів лемківських майстрів у збірці Музею етнографії та художнього промислу. Висвітлено основні тенденції лемківської різьби, показано художні особливості виробів лемківських майстрів, що зберігаються у збірці МЕХП.

Ключові слова: лемки, лемківські різьбярі, колекція, музей.

© А. НАДОПТА, 2018

ISSN 1028-5091. Народознавчі зошити. № 6 (144), 2018

У зібранні Музею етнографії та художнього промислу Інституту народознавства Національної академії наук України (далі МЕХП) помітне місце займає колекція виробів з дерева. Збірка презентує мистецтво різьблення по дереву XIX — поч. XX ст. Зазначимо, що деякі зразки датуються XVI, XVII, XVIII століттям. У фонді широко представлені вироби побутового призначення, бондарства, музичні інструменти, скульптурні вироби, культові речі. Серед іншого, вагоме місце у фондовій збірці посідають вироби лемківських різьбярів.

Одним з перших роботи лемківських майстрів, що зберігаються у фондовій збірці, у своєму дослідженні «Лемківські майстри різьби по дереву» використав В. Паньків [24]. Попри певне ідеологічне забарвлення, пов'язане з тогочасними вимогами радянської дійсності, книжка містить короткі нотатки про лемківських майстрів, зокрема про Михайла Орисика, братів Василя та Івана Одрехівських, Андрія Сухорського, Івана Красівського, Василя Бинча, Антона Фігеля, Володимира Чміля тощо. Представлено й ілюстративний матеріал, основу якого складають пам'ятки фондової збірки.

Рельєфну і круглу різьбу лемківських майстрів розглянув А. Будзан у монографії «Різьба по дереву в Західних областях України» [13]. В роботі автор використав і пам'ятки з фондової збірки МЕХП. З-поміж іншого, найбільшої уваги дослідник приділив творчості Василя та Івана Одрехівських, Андрія Сухорського та Антіна Фігеля.

Розвитку лемківської різьби в Україні торкається Микола Моздир у книзі «Українська народна дерев'яна скульптура» [21]. Аналіз лемківської післявоєнної різьби дослідник робить на матеріалах, що зберігаються в МЕХП, Національному музеї у Львові імені Андрея Шептицького, Дрогобицькому краєзнавчому музеї та у приватних збірках. Творчість деяких лемківських майстрів М. Моздир аналізував у розділі «Різьбярство» двотомного видання «Лемківщина» [22]. Автор зазначив, що лемківська різьба — явище оригінальне і ціноване кращими рисами народного пластичного мистецтва.

У 2016 році побачив світ альбом «Андрій Сухорський. Скульптура в дереві» [12]. В ньому проілюстровані роботи Сухорського на історичну, побутову, анімалістичну тематику. Представлені шевченкіана та франкіана автора тощо.

Великий масив досліджень складають роботи, що містять інформаційні відомості про лемківських майстрів та їх творчість.

Роботи лемківських різьбярів перебували у полі наукових інтересів І. Красовського [16; 17; 19; 20]. Дослідник зазначив, що в народній культурі лемків традиційне художнє різьбярство займає особливе місце. Розлогу інформацію про майстрів, їх твори науковець подає у численних публікаціях і книзі «Михайло Орисик — визначний лемківський різьбяр першої половини ХХ ст.» [18].

Цій же тематиці в контексті розвитку історії українського мистецтва присвячена книга «Різьбярство Лемківщини» Романа Одрехівського [23]. Характеризуючи діяльність майстрів лемківської різьби в повоєнний період, автор відзначив, що вони внесли значний вклад у розвиток сучасного українського мистецтва. Дослідження опирається на значний джерельний матеріал, що зосереджений в музейних збірках, проте автор не розглядає матеріали, що зберігаються у фондовій збірці МЕХП. Важливою інформативною складовою роботи є словник лемківських майстрів.

Деякі відомості про лемківських майстрів знаходимо в монографії Михайла Станкевича «Українське художнє дерево XVI—XX ст.» [25].

На основі зібраних джерельних матеріалів укладена книга-альбом Степана Кищака «Корені лемківської різьби» [14]. Вона містить інформацію про колишні та теперішні осередки лемківського різьбярства, майстрів.

Діяльності яскравого представника династії лемківських різьбярів Василя Одрехівського присвячена пізніша публікація Степана Кищака, «Шкіци до портрета Василя Одрехівського» [15].

Однак, попри ці напрацювання, у вивченні колекції виробів лемківських майстрів у збірці МЕХП ще дотепер є низка нез'ясованих питань.

Мета дослідження — окреслити концептуальні засади формування колекції виробів лемківських різьбярів у збірці МЕХП, висвітлити основні тенденції лемківської різьби, показати художні особливості виробів лемківських майстрів у збірці МЕХП.

У сучасному українському різьбярстві лемківська різьба виділяється образною неповторністю та виконавською манерою. Вона має давні традиції. Джерельні матеріали початки різьбярства на землях, заселених лемками, відносять до XVII—XVIII ст.

[22, с. 352] Дослідник українського народного мистецтва Микола Моздир відзначив, що навіть у тих селах Лемківщини, де не було різьбярів, столярів дуже часто свої вироби прикрашали фігурними елементами, а то й різьбленням, купували різьблені речі у мандрівних торговців [22, с. 352].

Михайло Станкевич поділяє розвиток лемківського художнього дерева ХХ ст. на три напрямки: декоративно-ужиткові вироби, виготовлені технікою столярства, профілювання, різьблення; предмети улаштування церкви, які створювали лише окремі досвідчені майстри; дрібна пластика, реалістично виконувана об'ємним різьбленням [25, с. 174]. Остання була найбільше поширена.

Найвищого розвитку лемківська різьба набула в селах Вілька і Балутянка Сяніцького повіту (тепер Кросненське воєводство в Польщі). До депортації 1945 року в с. Вілька жило 34 українські родини, у с. Балутянка — 45 родин українців і 5 поляків [14, с. 15—20]. Більшість населення займалося різьбленням. У архіві Антіна Будзана знаходимо список народних різьбярів, що проживали в цих селах до 1945 року. Всього до депортації в с. Вілька жило 62 народні різьбярі, в с. Балутянка — 63 [9]. Проте ця цифра потребує певних уточнень, адже не всі майстри після переселення мали змогу займатися улюбленою справою, багато переселенців ставали простими робітниками, колгоспниками тощо, та й до когорти лемківських майстрів згодом приєдналася обдарована молодь, що народилася на Лемківщині, а опанувала мистецтво різьби по дереву уже після депортації. Отож, різьбярським мистецтвом займалися родини Бинчів, Бердалів, Іляшів, Красівських, Одрехівських, Орисиків, Стецяків, Сухорських, Кищаків, Михайлишиних, Шалайдів, Долинських, Потоцьких, Коцяб тощо. Асортимент виробів лемківських різьбярів у своїй більшості мав сувенірний характер.

Внаслідок насильного виселення лемків у 1944—1948 роках з етнічних земель на територію Радянської України центрами лемківського різьбярства стали райони компактного проживання лемків-переселенців. Найбільші осередки виникли в західних областях — Львівська область (м. Львів, курорти Трускавець, Моршин), Тернопільська область (м. Бережани, Підгайці, Теремовля та їх околиці), Івано-Франківській області (м. Болехів) [23, с. 137]. Окремі майстри провадили свою діяльність в інших

містах України, в Одесі (В. Шалайда), Миргороді Полтавської області (О. Орисик), а також в деяких місцевостях Польщі — Івонічу (В. Гинда), Ганчовій Горлицького повіту (Р. Микляк) тощо [23, с. 137].

Переселені лемківські різьбярі найбільше різьбили круглу пластику малих форм, намагаючись уникнути ідейно-тематичних тем, які нав'язував їм тоталітарний режим кін. 1940-х — кінця 1980-х років.

Стимулювала роботу майстрів та сприяла розвитку лемківської різьби діяльність окремих державних установ. Поворотним у творчому житті багатьох лемківських різьбярів стало знайомство з Володимиром Михайловичем Паньківим. З лютого 1945 року він був директором Державного музею художньої промисловості Комітету у справах мистецтв при Раді Міністрів УРСР [8]. За сприяння В. Паньківа в 1948 році у Львові організовано цех різьблення при фабриці ім. Лесі Українки, де переселені лемківські різьбярі одержали змогу збувати свою продукцію [10, с. 11—12]. В. Паньків допоміг групі найкращих народних лемківських різьбярів стати членами Спілки художників УРСР [19, с. 101]. Сприяло розвитку лемківської різьби в Україні заснування восени 1952 року при товаристві «Художник» у Львові ще одного різьбярського цеху, до якого увійшли Андрій Сухорський, Антін Фігель, Василь та Іван Одрехівські, Іван та Степан Кищаки тощо [23, с. 138]. Першого січня 1964 року товариство «Художник» було об'єднано з Художнім фондом СРСР.

У фондi «Дерево» МЕХП ІН НАН України лемківська різьба представлена роботами кращих представників з родин: Одрехівських — Василя Павловича, Івана Павловича, Сидора Петровича, Сухорських — Андрія Петровича та Онуфрія Павловича, Кищаків — Івана Миколайовича та Василя Івановича, Орисиків — Степана Михайловича, Івана Семеновича та Петра Івановича, Стецяків — Олекси Кузьмовича та Івана Кузьмовича, Амбіцьких — Юрія Івановича та Мирона Івановича. Окрім того, у збірці зберігаються вироби Бенча Василя Андрійовича, Фігеля Антіна Тимофійовича, Долинського Данила Івановича, Іляша Івана Андрійовича.

Представлені й вироби вихідців з інших регіонів, які освоїли різьбу лемківських майстрів: Шпака Василя Дем'яновича (уродженця с. Веснівка Лисятинський р-н Черкаська обл.), Захарова Романа Максиміліановича (уродженця м. Горький, Росія),

Свиди Василя Івановича (с. Пацьканове, Ужгородський р-н Закарпатської обл.).

Колекція виробів лемківських різьбярів у збірці МЕХП комплектувалася більше ніж пів століття. Її формування здійснювалося внаслідок закупівельної діяльності установи та завдяки дарункам майстрів. Значна кількість різьблених робіт лемківських майстрів до Музею була закуплена у перші повоєнні роки. Першими до установи надійшли роботи різьбяр В.П. Одрехівського. У грудні 1946 року від майстра закуплено різьблені композиції «Орел і сарна», «Лемко в дорозі на ярмарок», «Лемкиня в дорозі на ярмарок», «Партизан», та попільниці «Лемко з дровами», «Козел і сарна» [1, ЕП. 7769—7773].

Впродовж 1948—1949 років фондова збірка Музею збагатилася роботами переселенців з Лемківщини різьбярів: Сухорського Андрія Петровича [1, ЕП. 15410—15420, 15496, 15703, 15774], Орисика Петра Івановича [1, ЕП. 10546, 19426, 19427], Кищака Івана Миколайовича [1, ЕП. 15409] та його сина Кищака Василя [1, ЕП. 15408], Бенча Василя [1, ЕП. 15777, 15778], Одрехівського Василя Павловича [1, ЕП. 15775, 15776, 19428—19433], Одрехівського Сидора Петровича [1, ЕП. 15407].

Чимало пам'яток закуплено до Музею у 1950-х роках Комітетом у справах мистецтв УРСР. Серед іншого вирізняються роботи Одрехівського В.П. [1, ЕП. 15407], Сухорського А.П. [1, ЕП. 15696, 15989], Фігеля А.Т. [1, ЕП. 15975, 15976].

Планова закупка виробів лемківських майстрів відбувалася в 1950—1960-ті роки. В цей період до фонду закуплено вироби різьбярів Орисиків — Степана Михайловича та Івана Семеновича [1, 15786—15787; 2, ЕП. 69566], Одрехівських — Івана Павловича та Сидора Петровича [1, ЕП. 65102, 61340, 61341, 61342], роботи Хомки Івана Івановича [1, ЕП. 15785], Стецяка Олекси Кузьмовича [1, ЕП. 42799, 42800, 64907], Кищака Івана Миколайовича [1, 61277, 61278, 61299, 61300], Фігеля Антіна Тимофійовича [1, ЕП. 61294, 65086, 67599, 68090, 42801], Сухорського Андрія Петровича [1, ЕП. 65087, 65088], Бенча Василя Андрійовича [1, ЕП. 66687], Шпака Василя Дем'яновича [1, ЕП. 66688], Амбіцького Мирона Івановича [2, ЕП. 70260, 70550].

У 1962 році від Львівського відділення художнього фонду УРСР до збірки МЕХП закуплено різьблену композицію «Ведмідь-музикант» (іл. 1)

Іл. 1. О. Сухорський «Ведмідь — музикант», фото О. Кищак

майстра плоскої та круглої різьби, двоюрідного брата Андрія Сухорського — Онуфрія Сухорського (1917—1969 рр.) [2, ЕП. 69579].

У 1965 році з музейної виставки «Декоративне мистецтво» (1939—1964 рр.) до фонду «Дерево» МЕХП закуплено роботу Юрія Амбіцького «Чапля» [2, ЕП. 70221].

У 1966 році Міністерство культури закупило до МЕХП роботи Амбіцьких М.І. та Ю.І., Стецяка І.К., Сухорського А.П., Фігеля А.Т., Шпака В.Д., Бенча В.А. [2, ЕП. 70602, 70664, 70665, 70963, 70694, 70605].

Кінець шістдесятих — сімдесяті роки характеризуються надходженням до фондової збірки поодиноких пам'яток. В 1970—1972 роках вироби лемківських майстрів до фонду не надходили.

У 1973 році Львівським художнім фондом до музею закуплено кілька робіт Андрія Сухорського, Мирона Амбіцького, Степана Кищака [3, ЕП. 74262, 74260, 74406].

У 1974 році до фонду закуплено три роботи Шпака В.Д. [4, ЕП. 75360—75362], через два роки композицію Фігеля А.Т. [5, ЕП. 76690].

1980-ті роки ознаменовані щедрих подарунками як установ, зокрема Училища прикладного мистецтва

в м. Косів Івано-Франківської області, так і окремих майстрів. Серед останніх виділимо роботи Сухорського А.П., Красівського А.В., Орисика П.І., Одрехівського М., Ілляша І.А., Бенча В.А., що надійшли до збірки у 1980 році [6, ЕП. 78839—78879]. У 1982 році як подарунок до фонду надійшли чорнильний прибор Кищака В.І. та піднос Кищака І.М. [6, ЕП. 79936, 79941], в 1983 році закуплено композицію Долинського Д.І. і декоративний пласт Фігеля А.Т. [7, ЕП. 80576, 80579].

У грудні 1989 року до МЕХП закуплена скульптурна композиція Андрія Сухорського «Різдво Христове» [7, ЕП. 81798—81807]. Вона стала найбільш помітним надходженням до збірки художніх виробів з дерева кінця 1980-х років.

В дев'яності роки виробы лемківських майстрів до фондової збірки дерева МЕХП не надходили.

Початок третього тисячоліття характеризуються закупівлею поодиноких дерев'яних виробів. Лемківських експонатів в тому переліку, на жаль, не було.

Найвідомішим і найталановитішим лемківським різьбярем був Михайло Орисик (1885—1946 рр.) з с. Вілька. Найвиразніше таланти М. Орисика проявився в створенні побутових сцен, чого до нього ніхто не наважувався різьбити. І. Красовський зазначає, що багатогранну самобутню творчість талановитого лемківського митця слід трактувати як окрему школу народної різьби, що її успішно пройшли численні його послідовники [19, с. 101].

На жаль у фондовій збірці творчість М. Орисика не представлена, та є роботи учнів та послідовників його різьби — В. Одрехівського, А. Сухорського, О. Стецяка, В. Бинча та інших.

Чималою кількістю робіт у фонді представлена творчість Василя Павловича Одрехівського (1921—1998 рр.). Він народився 18 лютого 1921 року в с. Вілька на Лемківщині. Від батька Одрехівський навчився рельєфної різьби, а від М.В. Орисика перейняв техніку круглої різьби [13, с. 71]. У рідному селі майстер виготовляв типові для лемківських різьбярів твори декоративно-прикладного мистецтва — чорнильні прибори та попільниці, прикрашені мініатюрними фігурками тварин.

В 1945 році Василь Одрехівський оселився у Львові, де працював різьбярем спочатку в артілі «Художні виробы», а згодом в артілі ім. Лесі Українки. У Львові майстер познайомився з художниками Львова, зо-

крема з В. Паньківим, скульптором В. Сколоздрою, Я. Чайкою, графіком Л. Левицьким, мистецтвознавцем М. Батогом [15, с. 345—346]. С. Кищак зазначає, що саме під впливом львівських митців тематика творів В. Одрехівського змінюється, він освоює різьбу круглих тематичних творів дерев'яної скульптури, що позначені прагненням реалістично відобразити навколишній світ [15, с. 346]. У фондovій збірці ця сторінка творчості митця позначена творами «На ярмарку» (ЕП 19839), «Лемко несе дрова» (ЕП 7771), «Дудар» (ЕП 19431), (іл. 2) «Гуцульський танок» (ЕП 15775), «Мати з дитиною» (ЕП 19430) тощо. Роботи різьбяр вражають посиленою експресією.

Заслужене визнання отримали твори В. Одрехівського на лемківську тематику. Унікальну культуру Лемківщини митець майстерно відобразив у скульптурах «Лемко в дорозі на ярмарок» (ЕП 7770), «Лемкиня йде на ярмарок» (ЕП 7773). В цих роботах майстер за допомогою широких, сміливих врізів долота передав специфіку крою і всі особливості одягу найзахіднішої гілки українського народу — Лемківщини. Чоловік зображений у гуні з паличкою і торбою, жінка в лейбику з кошиком та тлумакom за плечима.

Тяжке життя лемків показано також у скульптурі «Лемко несе дрова» (ЕП 7771). Обробка поверхні цієї роботи виконана дрібними, стриманими врізами долота. Автор зумів не тільки досконало зобразити старого селянина за роботою, але за допомогою жестів рук, міміки обличчя відтворив емоційний стан людини за важкою працею.

В. Одрехівський першим впровадив портрет у барельєфну лемківську різьбу [24, с. 21]. У 1949 році різьбяр створив свої перші портретні барельєфи — на вимогу тогочасному тоталітарному режиму різьбяр виконав погруддя В.І. Леніна (ЕП 15781) та Й.В. Сталіна (ЕП 15782). Слід зазначити, що твори на подібну тематику були в доробку багатьох лемківських майстрів. Роман Одрехівський слушно зауважив, що з формальної точки зору ці та інші роботи такого типу виконані на високому професійному рівні, хоча з позицій сьогodнішньої доби ми їх сприймаємо як данину тому важкому часу [23, с. 147].

Попри те, що В. Одрехівський став професійним скульптором, він продовжував народні традиції лемківського різьблення. Скульптурні зображення В.П. Одрехівського характеризуються ве-

Іл. 2. В. Одрехівський «Дудар» (1948 р.), фото О. Кищак

ливою виразністю та динамікою, мають реалістичне трактування.

У фондovій збірці представлена творчість і молодшого брата Василя Одрехівського — Івана Одрехівського (1923—1994 рр.). Він майстер круглої жанрової та анімалістичної композиції. У збірці МЕХП зберігається його скульптурка «Чабан» (ЕП 65102).

Кількома роботами показана творчість ще одного представника родини Одрехівських, майстра рельєфної і круглої різьби по дереву — Одрехівського Сидора Петровича (1929—1997 рр.). Це типові для лемківської різьби твори декоративно-прикладного мистецтва — шкатулки, піднос (ЕП 61340, 61341, 61342) та анімалістична композиція «Дикий кабан» (ЕП 15407).

Посиленою експресією вирізняються і роботи майстра круглої та рельєфної різьби Олекси Стецяка (1914—1959 рр.). Його творчість близька за духом до робіт братів Одрехівських [23, с. 172]. Роботи О. Стецяка надзвичайно лаконічні, сміливі, з тонким технічним завершенням.

Мистецтву різьблення Олекса Стецяк навчався у батька в с. Вілька Сяноцького повіту та в Краків-

Іл. 3. О. Стецяк «Лемкиня» (1944 р.), фото О. Кищак

Іл. 4. А. Сухорський «Оранка» (1949 р.), фото О. Кищак

ській академії красних мистецтв, де провчився два роки [14, с. 54]. З 1944 року мешкав у Львові. Допомігав борцям за Україну, за що був засуджений на 10 років заслання в м. Ухта. Стараннями різьбярів артілі ім. Лесі Українки його звільнили, але на каторзі втратив здоров'я [14, с. 54].

У фондovій збірці є шкатулка, попільниця та портрет матері, виготовлені О. Стецяком. Твір «Мати» або ж «Лемкиня» (ЕП 42800) виконаний різьбярем у 1944 році (іл. 3). Поверхню деревини автор обробив сміливими, широкими врізами різця, що нагадують живописні мазки. Реалістично передана настроєність образу: лагідність виражають похилена голова та усміхнене обличчя матері. За рів-

нем виконання твір можна прирівняти до професійної скульптури. У багатьох роботах О. Стецяка стирається грань між прикладною та образотворчою пластикою [23, с. 172]. У фондovій збірці є попільниця «Орел» (ЕП 64907), в якій основний акцент переходить на майстерно виконану скульптуру орла, а не попільницю.

У колекції виробів з дерева представлена і творчість брата Олекси Стецяка — Івана Кузьмовича Стецяка (1919 р.). Він майстер круглої анімалістичної різьби. У 1964 році за мотивами творів Т. Шевченка І. Стецяк створив скульптурку «Кріпачка» (ЕП 70664). Це один з найкращих творів різьбярів.

Лівову частку у збірці МЕХП складають роботи визначного народного скульптора Сухорського Андрія Петровича. Він народився 1932 р. в с. Вілька на Лемківщині. Після закінчення початкової школи вчився різьбярського фаху у батька, народного різьбярів Петра Сухорського (1903—1968), в родича Онуфрія Сухорського, та у Михайла Орисика. З 1945 по 1947 р. проживав у с. Почмайстрівці Підгаєцького району Тернопільської обл. З 1948 року проживає у Львові. Спочатку тут разом з братами Василем і Іваном Одрехівськими, Василем і Степаном Кищакками працював в різьбярському цеху артілі ім. Лесі Українки, а з 1952 року — в цеху різьбярів Львівського Художнього виробничого комбінату художнього фонду УРСР.

На відміну від посиленої експресії творів Василя та Івана Одрехівських різьба А. Сухорського вражає технічною бездоганністю.

Вже перші роботи А. Сухорського «Орел» (ЕП), «Ковалі» (ЕП 15415), «Верблюди», «Дід і собака» (ЕП 15416), «Дві сарни» (ЕП 15410) показали високий рівень їх виконання.

Впродовж 1948—1949 рр. різьбяр створив низку робіт, що відображають життя лемків. У фондovій збірці ця тематика представлена творами «Лемко несе дрова» (ЕП 15411), «Орач» (ЕП 15496), «Оранка» (ЕП 19680), «Танцюючі лемки» (ЕП 15774), «Дроворуби» (ЕП 15412). Цікавими є скульптурні групи «Орач», «Оранка» (іл. 4) які майстер виконав у 1948 р. У своєрідній манері автор показав злиденне життя селян. Найбільш помітною є скульптурна група «Танцюючі лемки», в якій автор віртуозно передав красу танцю, показав невимушеність рухів молодої пари.

Для ранніх композицій А. Сухорського характерна «строга статуарність» [11, с. 21], яка поступово уступає місце вільному розміщенню фігур в просторі. Згодом майстер переходить до різьблення групових сцен. Яскравим прикладом може бути багатофігурна композиція «Повернення з війни» (ЕП 15696), що створена А. Сухорським у 1949 році.

Значну частину творчого доробку Андрія Сухорського становлять композиції, присвячені Шевченківській тематиці. Започаткувала шевченкіану робота «Мені тринадцятий минало» (ЕП 15989), яку майстер виготовив у 1951 році. У цій великій скульптурній групі автор ілюструє однойменний вірш Шевченка. Продовжили шевченківську тематику твори «Наймичка» (ЕП 78842) (1961 р.), «Тарасик» (ЕП 78841) (1964 р.).

У 1989 році А. Сухорський створив багатофігурну композицію «Різдво Христове» (ЕП 81798—81807).

А. Будзан вважає, що особливістю робіт А. Сухорського є індивідуальні риси його творів, що виконані в дуже узагальнених формах. Не опрацьовуючи детально одягу своїх скульптурних зображень, він лише кількома характерними штрихами підкреслює його особливості. Такому загальному опрацюванню типів скульптурних зображень відповідають гладкі поверхні скульптур, на яких невеликими, стриманими врізами показані складки одягу [13, с. 77]. Не характерною у цьому плані є композиція «Орач» (1949 р.), в пластичній розробці якої майстер відходить від декорування форми густими порізками [11, с. 21].

У творчості А. Сухорського переважає тематична скульптура, яка має реалістичне трактування, що наближує автора до професійного станкового мистецтва.

Усі лемківські майстри вирізували анімалістичні композиції та фігурки. Прикладом може бути фігурка «Лев» (ЕП 15409) видатного майстра рельєфної та круглої різьби з с. Балутянка Сяноцького повіту — Івана Кищак (1901—1967 рр.), та композиція «Дві сарни» (ЕП 15408) його сина Василя Кищак (1930—1962 рр.) (іл. 5). Значну частину творчого доробку майстрів складають предмети побутового призначення — підноси, декоративні тарілки, чорнильні прибори тощо, прикрашені барельєфним орнаментом (ЕП 42794, 61299, 61300, 79936, 79941, 61277, 61278).

Іл. 5. В. Кищак «Дві сарни» (1948 р.), фото О. Кищак

Іл. 6. П. Орисик «Лемко йде на роботу» (1948 р.), фото О. Кищак

Пластика творів сім'ї Кищаків різниться від пластики різьб О. Стецяка, братів Василя та Івана Одрівських меншою динамікою різця, спокійнішим способом трактування форм [23, с. 185—186].

Довший час багато переселених лемківських різьбярів продовжували виготовляти традиційні для Лемківщини сувенірні вироби. Для таких робіт характерна типова для лемківської різьби побутовість та ілюстративізм. Ілюстрацією такого твердження є скульптура «Лемко йде на роботу»

Іл. 7. Ю. Амбіцький «Чапля», фото О. Кищак

(ЕП 19426) (іл. 6) майстра круглої різьби Петра Івановича Орисика (1922 р.). Роботу виходець із с. Вілька Сяноцького повіту вирізьбив у 1948 році. Автор особливої уваги приділив показу лемківського народного одягу — накинutoї на плечі чуги, капузи на голові і керпців на ногах. Це прагнення майстра вирізати пам'ятну статуетку з Лемківщини [21, с. 135]. У тому ж році П. Орисик створив багатофігурну композицію «На полонині» (ЕП 19427). У ній всі компоненти вирізані з окремих кусків і вставлені на прямокутну підставку. Це нове для різьбярів композиційне рішення багатофігурного твору.

Майстром круглої і рельєфної різьби був молодший син легендарного Михайла Орисика — Степан Орисик (1930 р. — помер у м. Трускавці Львівської обл.). У фондovій збірці представлена його скульптурна композиція «Боротьба вовків з ведмедем» (ЕП 69566). В роботі майстер відійшов від оповідальності, що була притаманна роботам більшості лемківських різьбярів у перше повоєнне десятиліття. Він досконало показав хижаків в русі. Щоб підкреслити напруженість, зобразив звірів за допомогою плоских різких зрізів.

Руді іншого представника роду Орисиків — Івана Семеновича належать традиційні анімалістичні попільнички (ЕП 16787, 15786), що зберігаються у фондovій збірці.

У фондovій збірці представлені роботи майстра круглої різьби, учня Михайла Орисика — Василя Андрійовича Бенча (1922 р. н.). Виходець з села Вілька Сяноцького повіту неабиякий хист виявив у різьбленні скульптур малих форм. 1947 році різьбяр виготовив роботи «Прикордонник» (ЕП 15777), «Мати доню колисала» (ЕП 15778). Майстерністю виконання вирізняється його композиція «На Верховині» (ЕП 66687), виготовлена в 1957 році. Це типова для лемківської різьби композиція та одна з кращих робіт майстра.

Кількома роботами у збірці МЕХП показана творчість відомого лемківського майстра круглої та рельєфної різьби, вихідця з с. Криниця Новосондецького повіту — А.Т. Фігеля (1919 р., м. Криниця Новосондецький повіт, Краківське воєв., Польща). Мистецтва різьби він навчався у професійного майстра Жароффе, а 1938 року почав працювати самостійно [13, с. 77]. Вплив професійної школи найбільш помітний в барельєфі «Гуралі» (ЕП 61294), який митець виготовив у 1950 році. За композицією, пластичним трактуванням, технікою виконання (барельєф, що майже переходить у горельєф) він несе на собі всі ознаки професійної школи [21, с. 147]. У 1950-х роках А. Фігель створив барельєфні портрети Т. Шевченка (ЕП 49087), М. Гоголя (ЕП 49088), Б. Хмельницького (ЕП 42801) та барельєфне панно із зображенням гоголівських персонажів Ноздрьова, Коробочки, Плюшкіна (ЕП 42801). А. Фігель виготовив і скульптурні зображення окремих народних типів. Незвичністю виконання вирізняється скульптурна композиція «Свинарка» (ЕП 76690), створена в 1975 році. В її виконанні ми бачимо свідоме спрощення форм, підкреслену неохайність виконання, що на думку автора є художньою якістю народної скульптури [21, с. 149].

Із середовища лемківських майстрів вийшли професійні скульптори Юрій (1927—2000 рр.) та Мирон (1928 р. н.) Амбіцькі. Свою мистецьку діяльність брати розпочинали як майстри круглої та плоскої ужиткової анімалістичної різьби [23, с. 147]. В 1965 році брати Амбіцькі закінчили Львівський державний інститут прикладного та декоративного мис-

тецтва та стали скульпторами з професійною освітою. У фондovій збірці творчість братів представлена кількома роботами. Це скульптурки Юрія Амбіцького «Чапля» (ЕП 70221) (іл. 7) та Мирона Амбіцького «Козел» (ЕП 70260). Окрасою фондovої збірки є декоративна тарілка «Енеїда» Мирона Амбіцького (ЕП 70550).

В середовищі лемківських майстрів працюють різьбярі, які не є вихідцями з Лемківщини. Освоїли різьбу лемківських майстрів Шпак Василь Дем'янович (ЕП 66688, 70694, 75360, 75361, 75362), Захаров Роман Максиміліанович (ЕП 78840, 78842), Свида Василь Іванович (ЕП 71114).

Отже, колекція виробів лемківських майстрів у збірці МЕХП комплектувалася завдяки закупівельній діяльності Музею, Комітету у справах мистецтва та Міністерства культури УРСР і завдяки подарункам самих різьбярів. Найбільшою кількістю пам'яток у фондovій збірці представлена творчість А. Сухорського та В. Одрехівського.

Творчість лемківських різьбярів займає важливе місце в історії українського мистецтва. Лемківські майстри в основному спрямовували свій хист на виготовлення виробів тематичного та декоративно-прикладного спрямування. Роботи декорували ажурно-рельєфним різьбленням у вигляді рослинних мотивів листя, квітів та плодів.

Аналіз зібраних у збірці художніх виробів з дерева МЕХП ІН НАН України виробів лемківських майстрів дає змогу показати художні особливості, тематичне спрямування лемківської різьби та виокремити основні її типи.

З різьби тематичного спрямування можна виділити фігуральні анімалістичні композиції: зображення тварин і птахів; жанрово-побутові композиції; погруддя, статуетки історичних осіб, літературних героїв тощо.

З творів декоративно-прикладного мистецтва — предмети побутового характеру: скриньки, чорнильні прибори, попільнички, тарілки тощо.

У перші повоєнні десятиліття кругла різьба лемківських майстрів мала на собі відбиток натуралізму. У лемківській різьбі 50—60-х років ХХ ст. оповідальність попередніх років поступається символізму. Згодом майстри звертаються не тільки до традиційних лемківських, а й до загальноукраїнських сюжетів. В кінці 80-х — на початку 90-х років у творчос-

ті лемківських майстрів з'являються релігійні сюжети. Прикладом може бути багатофігурна композиція А. Сухорського «Різдво Христове» (1989 р.).

В композиції і манері виконання деяких майстрів лемківської різьби спостерігається вплив професійної скульптури (А. Сухорський). Скульпторами з професійною освітою стали різьбярі Василь Одрехівський, брати Юрій та Мирон Амбіцькі.

1. Архів ІН НАНУ. — Книга вступу експонатів. — № 1.
2. Архів ІН НАНУ. — Книга вступу експонатів. — № 2.
3. Архів ІН НАНУ. — Книга вступу експонатів. — № 3.
4. Архів ІН НАНУ. — Книга вступу експонатів. — № 4.
5. Архів ІН НАНУ. — Книга вступу експонатів. — № 5.
6. Архів ІН НАНУ. — Книга вступу експонатів. — № 6.
7. Архів ІН НАНУ. — Книга вступу експонатів. — № 7.
8. Архів ІН НАНУ. — Спр. 4. — Оп.1. — Арк. 12.
9. Архів ІН НАНУ. — Фонд Будзана А.Ф. — Оп. 1. — Папка 22.
10. Андрій Сухорський. Скульптура в дереві. Альбом ; вступ. ст. Марія Горбаль. Доля дарувала йому крила. — Інститут народознавства НАНУ. — Львів, 2016. — С. 5—17.
11. Андрій Сухорський. Скульптура в дереві. Альбом ; вступ. ст. Олег Чарновський. Діапазон творчих пошуків Андрія Сухорського. — Інститут народознавства НАНУ. — Львів, 2016. — С. 18—25.
12. Андрій Сухорський. Скульптура в дереві. Альбом — Інститут народознавства НАНУ. — Львів, 2016. — 96 с.
13. Будзан А.Ф. Різьба по дереву в Західних областях України / А.Ф. Будзан. — Київ, 1960. — 107 с.
14. Кищак С. Корені лемківської різьби / Степан Кищак. — Львів : Свічадо, 2003. — 152 с. : іл.
15. Кищак С. Шкіци до портрета Василя Одрехівського / Степан Кищак // Вісник Львівської національної академії мистецтв. — 2011. — Вип. 22. — С. 344—347.
16. Красовський І.Д. Камінь і дерево в народних промислах лемків / І.Д. Красовський // Народна творчість та етнографія. — 1987. — № 5. — С. 21—28.
17. Красовський І. Заслужений скульптор з Вільки (До 75-річчя з дня народження В. Одрехівського) / Іван Красовський // Лемківський календар. — 1996. — Львів : Край, 1995. — С. 110—112.
18. Красовський І. Михайло Орисик — визначний лемківський різьбяр першої половини ХХ ст. / Іван Красовський — Львів : Край, 1995. — 91 с. : іл.
19. Красовський І. Народне різьбярство лемків / Іван Красовський // Дзвін. — 1991. — № 7. — С. 99—104.
20. Красовський І. Різьбяр Михайло Орисик / І.Д. Красовський // Народна творчість та етнографія. — 1985. — № 4. — С. 82—83.
21. Моздир М.І. Українська народна дерев'яна скульптура / М.І. Моздир. — Київ : Наукова думка, 1980. — 187 с. : іл.

22. Моздир М. Різьбярство / М. Моздир // Лемківщина — історико-етнографічне дослідження : у 2-х томах. — Т. 2. Духовна культура. — Львів : Інститут народознавства НАНУ. — 2002. — С. 351—363.
23. Одрехівський Р.В. Різьбярство Лемківщини / Роман Одрехівський. — Львів : Сполом, 1998. — С. 262. — Іл. 128.
24. Паньків В. Лемківські майстри різьби по дереву / Паньків В.П. — Київ : Вид. Академії архітектури Української УРСР, 1953. — 54 с. : іл.
25. Станкевич М. Українське художнє дерево XVI—XX ст. / Михайло Станкевич. — Львів : Інститут народознавства НАНУ, 2002. — 479 с.

REFERENCES

- Arkhiv IN NANU*. Knyha vstupu eksponativ, 1.
Arkhiv IN NANU. Knyha vstupu eksponativ, 2.
Arkhiv IN NANU. Knyha vstupu eksponativ, 3.
Arkhiv IN NANU. Knyha vstupu eksponativ, 4.
Arkhiv IN NANU. Knyha vstupu eksponativ, 5.
Arkhiv IN NANU. Knyha vstupu eksponativ, 6.
Arkhiv IN NANU. Knyha vstupu eksponativ, 7.
Arkhiv IN NANU. Spr. 4. Op. 1. Ark. 12.
Arkhiv IN NANU. Fond Budzana A.F. Op. 1. Papka 22.
- Horbal, Mariia (vstup. st.). (2016). Dolia daruvala yomu kryla. In *Andrii Sukhorskyi. Skulptura v derevi. Albom* (pp. 5—17). Lviv: Instytut narodoznavstva NANU [in Ukrainian].
- Charnovskyi, Oleh. (vstup. st.). (2016). Diapazon tvorchykh poshukiv Andriia Sukhorskoho. In *Andrii Sukhorskyi. Skulptura v derevi. Albom* (pp. 18—25). Lviv: Instytut narodoznavstva NANU [in Ukrainian].
- Andrii Sukhorskyi. (2016). *Skulptura v derevi. Albom*. Lviv: Instytut narodoznavstva NANU [in Ukrainian].
- Budzan, A.F. (1960). *Rizba po derevu v Zakhidnykh oblastakh Ukrainy*. Kyiv [in Ukrainian].
- Kyshchak, S. (2003). *Koreni lemkiivskoi rizby*. Lviv: Svichado [in Ukrainian].
- Kyshchak, S. (2011). Shkitsy do portreta Vasyliia Odrekhiivskoho. *Visnyk Lvivskoi natsionalnoi akademii mystetstv*, 22, 344—347 [in Ukrainian].
- Krasovskyi, I.D. (1987). Kamin i derevo v narodnykh promyslakh lemki. *Narodna tvorchist ta etnohrafii*, 5, 21—28 [in Ukrainian].
- Krasovskyi, I. (1996). Zasluzhenyi skulptor z Vilky (Do 75-ricchia z dnia narodzhennia V. Odrekhiivskoho). *Lemkiivskiy kalendar*, 110—112. Lviv: Krai [in Ukrainian].
- Krasovskyi, I. (1995). *Mykhailo Orysyk — vyznachnyi lemkiivskiy rizbiar pershoi polovyny XX st.* Lviv: Krai [in Ukrainian].

- Krasovskyi, I. (1991). Narodne rizbiarstvo lemkiiv. *Dzvin*, 7, 99—104 [in Ukrainian].
- Krasovskyi, I. (1985). Rizbiar Mykhailo Orysyk. *Narodna tvorchist ta etnohrafii*, 4, 82—83 [in Ukrainian].
- Mozdyr, M.I. (1980). *Ukrainska narodna dereviana skulptura*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Mozdyr, M. (2002). Rizbiarstvo. *Lemkiivshchyna — istoriko-etnohrafichne doslidzhennia: u 2-kh tomakh* (Vol. 2). Lviv: Instytut narodoznavstva NANU, 351—363 [in Ukrainian].
- Odrekhivskiy, R.V. (1998). *Rizbiarstvo Lemkiivshchyny*. Lviv: Spolom, 262. 24 [in Ukrainian].
- Pankiv, V. (1953). *Lemkiivski maistry rizby po derevu*. Kyiv: Vyd. Akademii arkhitektury Ukrainkoi URSR [in Ukrainian].
- Stankevych, M. (2002). *Ukrainske khudozhnie derevo XVI—XX st.* Lviv: Instytut narodoznavstva NANU [in Ukrainian].

Andriana Nadopta

PRODUCTS OF LEMKIV CARVERS
 IN THE COLLECTION OF MUSEUM
 OF ETHNOGRAPHY AND ART ETHNOLOGY
 INSTITUTE OF NATIONAL ACADEMY
 OF SCIENCES OF UKRAINE

In the article are examined the basic stages of forming of collection of wares of lemko's masters in collection of Museum of ethnography and art. The main tendencies of lemko's carving are highlighted, as well as the artistic features of the products of lemko masters stored in the collection of the Museum of ethnography and art.

Keywords: lemko, lemko carvers, collection, museum.

Андріана Надопта

ИЗДЕЛИЯ ЛЕМКОВСКОЙ РЕЗЬБЫ
 В ФОНДОВЫХ СБЕРЕЖЕНИЯХ
 МУЗЕЯ ЭТНОГРАФИИ
 И ХУДОЖЕСТВЕННОГО ПРОМЫСЛА
 ИНСТИТУТА НАРОДОВЕДЕНИЯ
 НАН УКРАИНЫ

Рассматриваются этапы формирования коллекции изделий лемковских мастеров в сбережениях музея этнографии и художественного промысла. Освещены основные тенденции лемковской резьбы, показано художественные особенности изделий лемковских мастеров, хранящихся в фондах МЕХП.

Ключевые слова: лемки, лемковские резчики, коллекция, музей.